

Nevenka
Šarčević

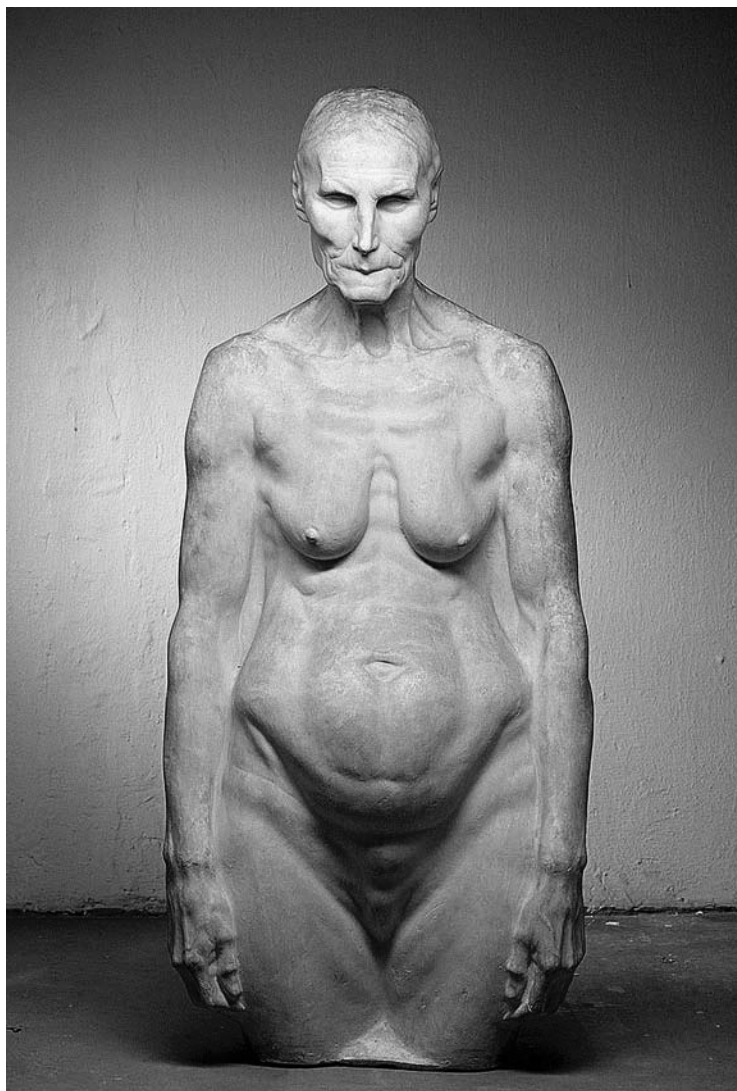
Estetika između ekspresije i dekoracije

DALIBOR PRANČEVIĆ, *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco*, Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu – Muzej Ivana Meštrovića, 2017., 438 str.
ISBN 9789533520216 (FFST); 9789537396459 (MIM)

Kiparski opus, društveni i povijesni utjecaj Ivana Meštrovića međašni su za hrvatsku modernu umjetnost i trajno poticajni za istraživanje, stoga je svaki novi istraživački uvid, problemski postavljen kustoski koncept ili sintezni pregled (dijela i/ili cjeline) njegova kiparskog opusa doprinos povijesnumjetničkoj struci. Kako ističe Ive Šimat Banov, time se “izlazi iz pukih fraza, retoričkih uvjeravanja, a napose iz usmene predaje o ‘najvećem’ i ‘najgenijalnijem umjetniku svih vremena’, o ‘junaku naroda našega’, ‘proroku oslobođenja’, ‘Sinu svih Slavena’, a koji je, uz to, i ‘ravan Michelangelu i Rodinu’” (Ive Šimat Banov, “Novi pogled na život najvećeg hrvatskog kipara”, *Jutarnji list*, 11.3.2019.). Značajan ulog i nezaobilazna u tom smislu jest knjiga *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco* Dalibora Prančevića, koja je rezultat dugogodišnjih istraživanja provedenih tijekom pripreme doktorske disertacije.

Već sam naslov upućuje na sadržajnu podjelu: dvije cjeline u knjizi upućuju na koegzistenciju ekspresionizma i art décoa kao dviju odrednica Meštrovićeva modernizma. Na početku autor čitatelja upozorava “kako nije bilo moguće ustanoviti čvrste granice koje bi odijelile radove dvaju povijesno-umjetničkih termina, ekspresionizma i art décoa, jer ih je umjetnik počesto amalgamirao na istom djelu.” Nadalje, ističe da su “za razumijevanje djela Ivana Meštrovića u kontekstu ekspresionizma i art décoa nezaobilazna iskustva ili kulturološke

konstrukcije što ih je umjetnik crpio iz Beča”, ponajprije “estetika ružnoga”. Zato u prvom dijelu knjige, naziva “Kultura ekspresionizma”, Prančević podnaslovima i sadržajem ukazuje na važnost kiparove prisutnosti i školovanja u Beču na Akademiji likovnih umjetnosti te na tadašnje dodire s umjetnicima i njihovim djelima – kontekst koji je potrebno sagledati kako bi se razložila formativna podloga njegova kiparskog izraza. Primjerice, djela Georgesa Minnea, tzv. “modernog gotičara”, imala su utjecaj na “nekolocinu glavnih protagonista likovnog života u Beču”, što je, razvidno na *Beethovenovom frizu* Gustava Klimta. Od 1903. godine Meštrović je sudjelovao na izložbama Udruženja likovnih umjetnika Austrije – Secesija, a na kojima su se afirmirali “antitradicionalistički stavovi”. Nemjerljiv je pak utjecaj izvršio francuski kipar Auguste Rodin. “Gotovo je nemoguće govoriti o ekspresionističkim modusima u opusu Ivana Meštrovića bez poznavanja utjecaja što ih je ovaj francuski majstor izvršio na njegovo djelo”, piše autor, ukazujući na “Meštrovićevo apsorpiranje Rodinovih kiparskih načina u Beču”. Podastire i sadržaj korespondencije koja je “važno izvoriste podataka očaranosti Ivana Meštrovića djelom Augustea Rodina” te analizira Meštrovićeve portrete velikog kipara, napominjući da “mada Auguste Rodin naziva Ivana Meštrovića ‘grand sculpteur, de la grande marque’, nije poznato njegovo direktno referiranje na određeno

↑ *Starica*, Pariz, 1908., Atelijer Meštrović, Zagreb, inv. br. AMZ-320, FOTO Z. Alajbeg, FMG-3533

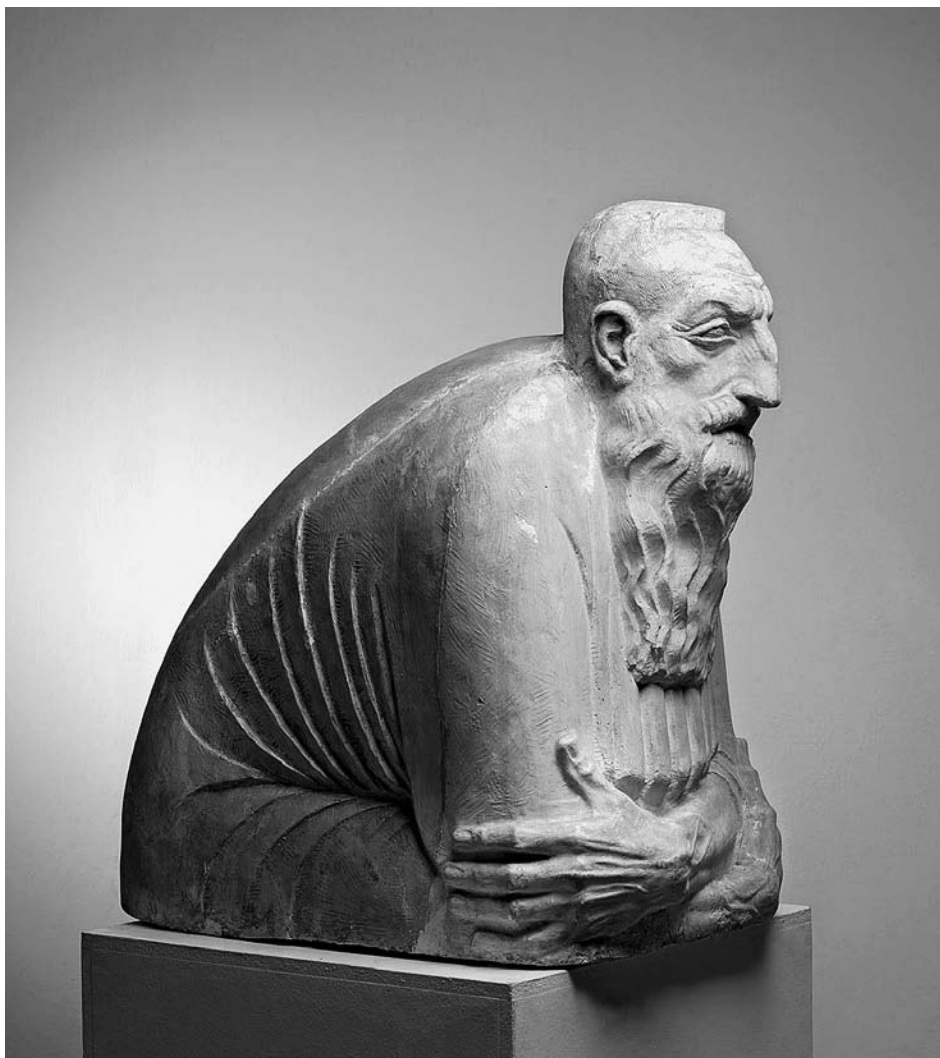
Meštrovićevo djelo”. Poglavljem naslovljenim “Nelagoda tijela” Prančević se referira na poznato djelo *Nelagoda u kulturi* Sigmunda Freuda i pojašnjava kako je tom sintagmom moguće “potkrijepiti relativno velik broj radova što ih je Ivan Meštrović realizirao u Beču i Parizu u prvom desetljeću prošlog stoljeća”. Taj koncept problemski rasvjetljava Meštrovićev nekonvencionalan odnos

prema predstavljanju tjelesnosti u skulpturi. Primjerice, način na koji izražava starost i fizičko propadanje tijela na skulpturi dip-tiha *Starica* (1908.), čiji drugi dio predstavlja *Nevinost* (1907.), potom erotske tjelesnosti na skulpturama *Žrtva nevinosti* (1903/04.), *Strast* (1904.), ali i *Zdenac života* (1905.). “Ekspressionistički modusi u djelu Ivana Meštrovića” poglavlje je u kojemu autor

između ostaloga ukazuje da je “neophodno istaći kako ‘ekspresionizam’ kod Ivana Meštrovića ne znači prihvaćanje programa, nego tangencijalno primanje poticaja, odnosno strujanja koje će kipar razvijati u svom smjeru” te uvidima u pristupe različitih istraživača približava problematiku ekspresionističke skulpture općenito. Obrađujući pojedine faze Meštrovićeva

razvoja i vjerojatne umjetničke utjecaje, Prančević se u posebnoj poglavlju dotiče i odraza autobiografskih činjenica te ratnih zbivanja na njegov izraz, očitih, primjerice, u poznatoj skulpturi Joba (1946.). Posebno se obrađuje i Meštrovićeva portretistička produkcija, koja mu je, kako tvrdi autor, ispočetka “osiguravala” egzistenciju (spomenimo portret supruge Meštrovićeva

↓ *Portret Rodina*, Rim, 1914., Atelijer Meštrović, Zagreb, inv. br. AMZ-323, FOTO B. Cvjetanović, FMG-4549

↑ *Kontemplacija*, Zagreb, 1924., Galerija Meštrović, Split, inv. br. GMS-5, Foto Z. Alajbeg, FGM 3141

mecene Karla Wittgensteina, Leopoldine). Nakon izložbe u Muzeju Victorije i Alberta 1915. godine “posjedovati njegov portret ili kakvo djelo predstavljalo je svojevrsan prestiž”, pa Meštrović portretira mnoge ugledne članove britanskog društva (lady Maud Cunard, sir Thomasa Beechama, Eugeniju Errázuriz). Nesumnjivo, portreti su svjedočanstvo ugleda koji je imao u elitnim krugovima bečkog, britanskog, kasnije i američkog društva, što ova knjiga primjereno približava čitatelju.

Druga cjelina knjige nosi naziv “Kultura art décoa”, a problematizira “izvorišta i razvoj dekorativne komponente u opusu Ivana Meštrovića”. Prančević uočava kako je prije “realizacije crkve Gospe od anđela u Cavtatu, paradigmatkog primjera dekorativnih inklinacija njegova opusa,

moгуće vidjeti kako dekorativni elementi perzistiraju od najranijeg vremena kiparova umjetničkog djelovanja”, primjerice na *Vrelu života*, fontani koju je radio za palaču Karla Wittgensteina, zatim dekorativnim postamentima rađenima za istog naručitelja te na nizu drugih djela, danas poznatih isključivo preko crteža i fotografija. U okviru ovog poglavlja, obrazlažući elemente art déco stila u kiparevu opusu, autor nadalje obrađuje pojedine skulpture i motivske preokupacije poput *Vestanke*, crteža i reljefa anđela, skulptura žena s glazbalima, *Amora i Psihe*, kao i cjeloviti projekt crkve Gospe od Anđela u Cavtatu, koja je na izložbi *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* bila nagrađena *grand prixom*. Posebno poglavlje posvećeno je Meštrovićevo boravku u Sjedinjenim

državama, koji Prančević smatra izrazito važnim “za kontekst promatranja odnosa Ivana Meštrovića i art déco kulture” jer će ondje “realizirati djela kojima će se ponajbolje pozicionirati naspram ove terminološke odrednice.” Uz brojne crteže, portrete ljudi iz javnog života, u Americi će realizirati i *Spomenik Indijancima u Chicagu*, “svoje možda najbolje djelo art déco provenijencije”, pri čemu autor izdvaja i vratnice katedrale sv. Patrika u New Yorku. Ističući kako se knjigom “teži (...) sistematizirati dio umjetničkog inventara Ivana Meštrovića i pružiti mogućnost uvida u šire društveno okruženje njegova nastanka”, Prančević je u svome istraživanju obuhvatio ogroman korpus građe: uz dosada objavljenu literaturu, novinske kritike, eseje, posegnuo je za izvornom arhivskom građom u brojnim ustanovama u Hrvatskoj (Muzeji Ivana Meštrovića, Atelijer Meštrović u Zagrebu i Galerija Meštrović u Splitu, Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu, Muzeji i galerije Konavla, Cavtat, Privatni arhiv obitelji Kaštelančić) i inozemstvu (Arhiv Jugoslavije u Beogradu, University of Notre Dame Archives u Notre Dameu (Indiana), Henry Moore Institute u Leedsu, Getty Research Institute u Los Angelesu, National Art Library, Victoria and Albert Museum i Blythe House u Londonu, Fondazione Cini u Veneciji). Podastirući različite arhivske izvore, knjiga pruža izvrstan uvid i u recepciju Meštrovićeva djela, primjerice Ezre Pounda, koji je pisao novinske likovne

kritike vorticističkih preferenci pod pseudonimom B. H. Dias. Čitatelju približava i stavove samoga Meštrovića, primjerice, o apstraktnoj umjetnosti, citirajući pismo upućeno američkoj kiparici Malvini Hoffman krajem četrdesetih godina prošloga stoljeća, a u kojemu Meštrović ističe da nema “moderne” i “stare” umjetnosti već samo “umjetnosti bez epiteta”. Dalibor Prančević je knjigom *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco* pružio mogućnost uvida u Meštrovićevo djelo iz perspektive ekspresionističkih i art déco stilskih težnji koje čine bitnu sastavnicu kulture modernizma prve polovice 20. stoljeća. Takva sagledavanja konkretna povijesnog okruženja, njegovih modâ i vrijednosti, kao što je istaknuo Šimat Banov, suprotstavljaju se uvriježenim stereotipima o velikom kiparu i njegovu djelu. Uz znalačko iščitavanje morfološko-stilskih značajki tome uvelike doprinosi i rasvjetljavanje Meštrovićevih socijalnih relacija. Kao što je već spomenuto, knjiga daje i izdašan uvid u razne arhivske izvore, a za istraživače osobito su korisni reprodukcije, bibliografski i drugi dodaci: kazalo osobnih imena, biografija umjetnika (autorica Barbara Vujanović), obilje reproduciranih skulptura, crteža, studija i skica. Na kraju, valja istaknuti da se knjiga, iako je riječ o autorovu dubinskom uvidu u zahtjevnu temu na temelju obimne građe, tečno čita i lako koristi, što joj sigurno otvara put i prema široj zainteresiranoj publici. x